

ПРЕДСТАВЛЕННЯ НОВОГО „ЧЕСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО ЮРИДИЧНОГО СЛОВНИКА“ І ЩОДО ПЕРЕКЛАДУ ЧЕСЬКИХ ТЕРМІНОЛОГІЧНИХ СЛОВОСПОЛУЧЕНЬ З КОМПОНЕНТОМ *ŠKODA*

Оксана Газдошова (Брно)

У статті представлений новий **Чесько-український юридичний словник**, а також хочемо висловити зауваження щодо труднощів, на які ми натрапили під час укладання зазначеного словника та які часто виникають при перекладі чеських юридичних термінів на українську мову. Хочемо звернути увагу передусім на переклад реалій, а саме термінологічних словосполучень з компонентом „школа“.

Матеріалом для нашого дослідження служив в першу чергу **Чесько-український юридичний словник** Галини Миронової та Оксани Газдошової, що вийде друком на початку 2009 року, далі кодекси й інші законодавчі акти, енциклопедичні юридичні словники і посібники, офіційні інтернет-сторінки різних державних установ, а також оригінальні документи, з котрими ми зустрічалися на практиці як перекладачі.

Вищезгаданий **Чесько-український юридичний словник** є першим в історії чеської й української лексикографічної практики двомовним юридичним словником і налічує приблизно 15 тисяч чеських правничих термінів та лексичних одиниць, часто вживаних у юридичних текстах, і майже 20 тисяч українських відповідників. Словник містить, крім правничої термінології, також іншу характерну для юридичних текстів лексику, зокрема усталені вирази та словосполучення.

У передмові зазначено: „До словника включені терміни тих спеціальностей, які безпосередньо пов’язані з юридичною практикою – зокрема терміни криміналістики, економіки, політики, медицини тощо. У ньому подано й ті часто вживані загальномовні вирази та стійкі словосполучення, якими послуговуються юристи у їхній повсякденній професійній діяльності. Частково представлена також розмовна лексика, вживана у зазначеній сфері. Окрім переліку скорочень, увазі користувачів пропонується додаток – словничок виразів, певною мірою дотичних до правничої мови, у якому представлена, зокрема, лексика, пов’язана із використанням зброї, автотранспорту та з безпекою дорожнього руху.“¹

¹ Myronova, Halyna, Gazdošová, Oxana: *Česko-ukrajinský právní slovník*. Masarykova univerzita, Brno 2008, s. 9.

При укладанні словника автори користувалися найновішими редакціями кодексів Чехії й України (у зв'язку з актуалізацією враховані, між іншим, навіть терміни з Кримінального закону Чеської Республіки, що набуде чинності аж у 2010 році), юридичні тлумачні й перекладні словники, опубліковані в Чеській Республіці та в Україні. Крім того, подано вибірку юридичної лексики з сучасних фахових монографій, підручників, а також звичайно використані інтернетні джерела (перш за все актуальні редакції законів, різні документи). Важливим джерелом як для реєстрової частини словника, так і для перекладної (української) стали також оригінальні першоджерела, документи, з котрими найчастіше доводилося мати справу авторам як перекладачам.²

Всім, мабуть, зрозуміло, що лексикографічна робота досить довготривала, складна та передусім кропітка робота. Великі складнощі виникли, зокрема у зв'язку з відмінністю правових систем у Чеській Республіці й Україні, також стан розвитку юридичної термінології в обох країнах на різному рівні. Чеська правнича термінологія консолідувалася вже в першій половині 20 століття, на відміну від української, що після набуття Україною незалежності стрімко розвивається і формується.

Одна з найсерйозніших проблем полягала в тому, що ми не знайшли юриста, який би володів обома мовами – українською та чеською, і, напевно, чи такий спеціаліст взагалі існує, тому довелося складні випадки (коли ми до чеського терміна чи виразу не могли знайти правильний український відповідник, або не знали, чи наш переклад точний) перевіряти посередництвом російської мови. Це, звичайно, не дуже добрий метод, тому що при подвійному перекладі (з чеської на російську та потім з російської на українську) можуть статися певні значеннєві зміни, які зрозуміло, не зовсім бажані в такого роду роботі.³

Міцним горішком був, як уже згадувалося вище, переклад термінів, які притаманні лише чеській чи українській правовій системі. Найчастіше серед таких термінів є найрізноманітніші назви установ, органів, документів.

Переклад реалій, зрозуміло, є вельми широкою темою, а тому будемо цього разу займатися тільки термінами з компонентом „шкода“.

ŠKODA

² Пор. там же, с. 10.

³ Пор. Gazdošová, Охана: *До проблеми створення Чесько-українського юридичного словника та перекладу юридичної термінології*. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Brno 2005, с. 39.

Чеський термін *škoda* з'являється в різних галузях права – у цивільному, кримінальному, трудовому, а також торговельному (комерційному).

1) У цивільному праві Чеської Республіки використовуються наступні терміни – *škoda majetková, nemajetková, skutečná, škoda na věcech, na majetku, na zdraví* та *ušlý zisk*.

В Україні можна зустрітися з наступними поняттями: *майнова шкода, моральна (немайнова) шкода, майнові збитки, упущена вигода* та *шкода, завдана життю та здоров'ю людини*.

Зараз спробуємо порівняти чеські й українські терміни та додати до чеських понять українські відповідники.

На перший погляд терміну *majetková škoda* відповідають українські еквіваленти *майнова шкода* та *майнові збитки*. Але якщо порівняти дефініції обох українських словосполучень, то з'ясуємо, що поняття не зовсім тотожні:

„Під *майновою шкодою* [виділено – О. Г.] слід розуміти будь-яке зменшення чи знищення майнового суб'єктивного права, охоронюваного законом інтересу чи майнового блага, що спричиняє втрати у потерпілого.“⁴

Поняття *майнові збитки* є економічним відповідником завданої майнової шкоди. Згідно з Цивільним кодексом України, збитками є:

„1) втрати, яких особа зазнала у зв'язку зі знищенням або пошкодженням речі, а також витрати, які особа зробила або мусить зробити для відновлення свого порушеного права (реальні збитки);

2) доходи, які особа могла б реально одержати за звичайних обставин, якби її право не було порушене (упущена вигода)“⁵.

В останній дефініції виступають, окрім терміна *майнові збитки*, ще два поняття: *реальні збитки* – чеською *skutečná škoda* та *упущена вигода*, чеський відповідник якого – *ušlý zisk* („představuje to, co poškozenému v důsledku způsobení škody ušlo, tedy majetkovou újmu spočívající v nerozmnožení majetku, které by bylo možné se zřetelem k pravidelnému běhu věcí očekávat“⁶).

Škoda na věcech чи *na majetku* стосується пошкодження майнових прав потерпілого та компенсується як правило грошима.

⁴ Великий енциклопедичний юридичний словник. За редакцією Ю. С. Шемшученка, Юридична думка, Київ 2007, с. 972.

⁵ Стаття 22 Цивільного кодексу України. In: <http://yurist-online.com/ukr/uslugi/yuristam/kodeks/003.php>

⁶ Hendrych, D. a kol. *Právníký slovník*. 1. vydání. C. H. Beck, Praha 2001, с. 987.

Якщо розглянути термін *nemajetková škoda*, то перед нами з'являється складніша ситуація. Хоча в Юридичному словнику Душана Гендріха можна знайти дефініцію зазначеного поняття⁷, то на практиці, в кодексах частіше зустрічається термін *nemajetková újma*. У Цивільному кодексі Чеської Республіки використовуються терміни *škoda* та *újma* здебільшого як синоніми, хоча під терміном *škoda* без уточнень розуміється здебільшого „майнова шкода“. Крім того оперується у згаданому кодексі з терміном *škoda na zdraví*, якому можуть відповідати в цивільному праві поняття *nemajetková škoda* чи *nemajetková újma*.

Як зазначається в інтернетному Юридичному раднику „Sagit“, „[o]bsah nemajetkové újmy není právním řádem vymezen“⁸. Як далі наводиться, поняття *nemajetková újma* стосується захисту особових даних, авторського права, права на охорону комерційної таємниці та ін.⁹

В українському праві існують два відповідники чеського терміна *nemajetková újma / škoda* – моральна або немайна шкода.

Між термінами є відмінність у тому, що *моральна шкода* може бути завдана лише фізичній особі та *немайнова шкода* стосується юридичної особи. У Чехії також використовується термін *morální újma*, як різновид поняття *nemajetková újma*.

Вищезгаданий чеський термін цивільного права *škoda na zdraví* стосується шкоди, завдана життю та здоров'ю людини і перекладається українською мовою як словосполучення *ушкодження здоров'я*.

Зазначений термін цивільного права не слід замінити чи плутати з терміном кримінальної галузі права – *ublížení na zdraví*, що має два ступені: *ublížení na zdraví* та *těžká újma na zdraví*. В українському праві знайдемо детальнішу класифікацію: *умисне легке тілесне ушкодження, умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження, умисне тяжке тілесне ушкодження*.

2) У кримінальному праві Чехії оперують з наступними термінами:

- а) *nikoli nepatrná škoda* – це шкода, розмір якої перевищує 5000 крон чеських,
- б) *nikoli malá škoda* – це шкода, розмір якої перевищує 25 000 крон чеських,
- в) *škoda většího rozsahu, větší škoda* – це шкода, розмір якої перевищує 50 000 крон чеських,

⁷ Пор. там же, с. 931-932.

⁸ http://www.sagit.cz/pages/lexikonheslatxt.asp?cd=151&typ=r&levelid=oc_186.htm (Sagit – також видавництво офіційних редакцій законів)

⁹ Пор. там же.

г) *značná škoda* – це шкода, розмір якої перевищує 500 000 крон чеських,

г) *škoda velkého rozsahu* – це шкода, розмір якої перевищує 5 000 000 крон чеських.¹⁰

В українському кримінальному праві фігурують такі поняття: *значна шкода (шкода у значному розмірі)*, *істотна шкода*, *шкода у великому розмірі (у великих розмірах)*, *шкода в особливо великому розмірі (в особливо великих розмірах)*. Перекладачам, а на наш погляд не тільки їм, але передусім фахівцям у сфері права, ускладнює їхню роботу обставина, що в кримінальному законодавстві України бракує універсального визначення термінів. Як наводиться у „Великому енциклопедичному юридичному словнику“, „[р]озмір шкоди диференцується залежно від виду суспільно небезпечного діяння та суттєво впливає на призначення кримінально-правової санкції“¹¹.

Як приклад можемо навести визначення *значної шкоди* чи *шкоди у значному розмірі*. Відповідно до статті 176 Кримінального кодексу України, що стосується порушення авторського права і суміжних прав, „матеріальна шкода вважається завданою в значному розмірі, якщо її розмір у двадцять і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян“.

Для статей 185, 186 (крадіжка та грабіж, поєднані з проникненням у житло) *значна шкода* дефінована як „збитки на суму від ста до двохсот п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян“.

І якщо йдеться про шахрайство, то *значна шкода* означає шкоду, яка „у п'ятдесят і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян“.

Отак можна продовжувати, як зі *значною шкодою*, так і з іншими вищезазначеними українськими термінами з галузі кримінального права, що позначають різновиди шкоди.

З окресленої ситуації, яку критикують звичайно й українські юристи та інші фахівці¹², зрозуміло, що дуже важко щодо визначення шкоди орієнтуватися в українській системі.

Однак ми все ж таки попрабували запропонувати переклад чеських термінів:

а) *nikoli nepatrná škoda* – мінімально велика шкода,

¹⁰ Поп. § 89 odst. 11) zákona č. 140/1961 Sb., trestního zákona. In: http://business.center.cz/business/pravo/zakony/trestni_zakon/

¹¹ Великий енциклопедичний юридичний словник. За редакцією Ю. С. Шемшученка, Юридична думка, Київ 2007, с. 973.

¹² Огородник, А.: «Значна шкода» як оціночне поняття у складах злочинів проти індивідуальної власності громадян. Право України, 2001, 1 № 6. In: <http://pravoznavec.com.ua/period/chapter/2/21/675#chapter>; Коваль, Антон: Як визначити шкоду, завдану „кримінальним“ порушенням прав інтелектуальної власності? Юридична газета, 8 квітня 2004 року, №7 (19), In: <http://www.yur-gazeta.com/oarticle/659/>

б) *nikoli malá škoda* – велика шкода,

в) *škoda většího rozsahu, větší škoda* – достатньо велика шкода,

г) *značná škoda* – шкода у великому розмірі / у великих розмірах,

г) *škoda velkého rozsahu* – шкода в особливо великому розмірі / в особливо великих розмірах.

3) У трудовому праві Чеської Республіки немає спеціальної класифікації *шкоди*, наявні лише словосполучення, які типові і для інших галузей як *náhrada škody, způsobit škodu*, тому не будемо аналізувати оці поняття окремо, а в наступному підрозділі, що присвячений термінам, спільним для кількох сфер права.

4) Терміни, які спільні для різних галузей права

Деякі термінологічні словосполучення з компонентом *škoda* (*шкода*) використовуються у тому ж самому значенні в різних сферах права. Подивимося на основні з них:

а) *materiální / hmotná škoda* – матеріальна шкода, матеріальні збитки,

б) *morální škoda / újma* – моральна шкода,

в) *náhrada škody* – відшкодування / компенсація шкоди, відшкодування / компенсація збитків,

г) *způsobení škody* – заподіяння шкоди / збитків,

г) *způsobit škodu* – завдати шкоди / збитків, заподіяти шкоду / збитки.

Стосовно *матеріальної шкоди* в українському праві складніше, тому що хоча цей термін використовується, то визначення поняття немає ні в Кримінальному, ні у Цивільному, Господарському кодексах чи в Кодексі законів про працю України. У Цивільному кодексі України наводиться лише визначення терміна „збитки“, дефініцію якого ми вже згадали вище.

Терміни *шкода* та *збитки* використовуються в тільки що зазначених прикладах як синоніми. Виняток становить лише один випадок – у словосполученні з прикметником *моральний* усталено вживається тільки *моральна шкода*.

Щодо перекладу словосполучення *náhrada škody* нами наведено два варіанти українського відповідника. В українських кодексах можна натрапити лише на *відшкодування шкоди / збитків*, у першому з яких наявна небажана тавтологія. У зв'язку з цим пропонуємо як варіант терміни *компенсація шкоди / збитків*, які часто використовуються у фаховій юридичній літературі.

Як підсумок наводимо таблицю з усіма аналізованими термінами:

чеський термін	український еквівалент
hmotná škoda	матеріальна шкода, матеріальні збитки
majetková škoda	майнова шкода, <i>екон.</i> майнові збитки
materiální škoda	матеріальна шкода, матеріальні збитки
morální újma / škoda	моральна шкода
náhrada škody	відшкодування / компенсація шкоди, відшкодування / компенсація збитків
nemajetková újma / škoda	(<i>стосовно фізичної особи</i>) моральна шкода, (<i>стосовно юридичної особи</i>) немайнова шкода
nikoli malá škoda	велика шкода
nikoli nepatrná škoda	мінімально велика шкода
skutečná škoda	реальні збитки
škoda na majetku	майнова шкода, <i>екон.</i> майнові збитки
škoda na věcech	майнова шкода, <i>екон.</i> майнові збитки
škoda na zdraví	ушкодження здоров'я
škoda velkého rozsahu	шкода в особливо великому розмірі / в особливо великих розмірах
škoda většího rozsahu	достатньо велика шкода
větší škoda	достатньо велика шкода
značná škoda	шкода у великому розмірі / у великих розмірах
způsobení škody	заподіяння шкоди / збитків
způsobit škodu	заподіяти шкоду / збитки, завдати шкоди / збитків

Як впливає зі статті переклад чеського терміна *škoda* викликає та викликатиме труднощі, не тільки у зв'язку з відмінністю правових систем Чехії й України, але й передусім з неточним визначенням деяких понять (український термін *шкода* в кримінальному праві, чеські терміни *nemajetková újma / škoda*), чи навіть у зв'язку з відсутністю дефініції (український термін *матеріальна шкода*).

Але не зважаючи на складнощі, ми взялися за роботу і намагалися знайти українські відповідники до чеських термінів.

ЛІТЕРАТУРА

Великий енциклопедичний юридичний словник. За редакцією Ю. С. Шемшученка, Юридична думка, Київ 2007.

Коваль, Антон: *Як визначити шкоду, завдану „кримінальним“ порушенням прав інтелектуальної власності?* Юридична газета, 8 квітня 2004 року, №7 (19), In:

<http://www.yur-gazeta.com/oarticle/659/>

Огородник, А.: „Значна шкода“ як оціночне поняття у складах злочинів проти індивідуальної власності громадян. Право України, 2001, 1 № 6. In:

<http://pravoznavec.com.ua/period/chapter/2/21/675#chapter>

Цивільний кодекс України. In: <http://yurist-online.com/ukr/uslugi/yuristam/kodeks/003.php>

Gazdošová, Охана: *До проблеми створення Чесько-українського юридичного словника та перекладу юридичної термінології*. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Brno 2005.

Hendrych, D. a kol. *Právníký slovník*. 1. vydání. С. Н. Beck, Praha 2001.

Myronova, Halyna, Gazdošová, Охана: *Česko-ukrajinský právníký slovník*. Masarykova univerzita, Brno 2008.

Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon. In:

http://business.center.cz/business/pravo/zakony/trestni_zakon/

<http://biz.svit.net/index.php?cmd=view&p=907> [5 січня 2009 р.]

<http://www.day.kiev.ua/44393/> №33, 20 лютого 2002 р.

http://www.sagit.cz/pages/lexikonheslatxt.asp?cd=151&typ=r&levelid=oc_186.htm [20 січня 2009 р.]

<http://www.yur-gazeta.com/oarticle/1331/> [31 січня 2009 р.]

RESUMÉ

Im Beitrag werden „Das Tschechisch-ukrainische juristische Wörterbuch“ und einige Probleme, die während seiner Ausarbeitung entstanden, vorgestellt. Es handelt sich um Schwierigkeiten, mit denen sich auch Übersetzer oft auseinandersetzen müssen. Wir widmeten uns auch der Übersetzung von tschechischen Termini mit dem Bestandteil *škoda* (Schaden) ins Ukrainische.

Gazdošová, Охана. Представлення нового Чесько-українського юридичного словника та щодо перекладу чеських термінологічних словосполучень з компонентом *škoda*. In *Ukrajiništika: minulost, přítomnost, budoucnost II*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2009, s. 58-65, 9 s. ISBN 978-80-210-4964-2.